

Interpreting the Student's Experiences of Violence in the Educational System

Kobra Vaezi*: MA social work, social work department, Allameh Tabataba'i university, Tehran, Iran. Kvaezi3000@gmail.com

Abstract

Introduction: Understanding the experience of student daily life can play an effective role in preventing violence in the educational system. Therefore, this study aimed at representing the interpretations of students' experiences of violence in the educational system.

Methods: This qualitative study was carried out using the phenomenological method. The progress of data collection was carried out in 2016-2017 by snowball sampling (or chain sampling) method using a semi-structured interview and focused group. Entry criteria for samples was, at least ten and maximum fifteen years old, sex male or female, having experience of violence in the educational environment. The data were analyzed by content analysis method.

Results: Student's experience of violence in the educational system was interpreted in three forms: "inimical educational system", "avoiding school" and "applying care strategies"

Conclusions: The results of this study emphasize the importance of preventative measures of violence at different levels in the educational system. Strong enforcement of the law on the prohibition of violence in the educational system, the rehabilitation of injured children, and consideration of effective infrastructure in reducing and controlling violence in the educational system are effective and preventive measures.

Keywords

Violence

Students

Educational System

Phenomenology

*Corresponding Author
Study Type: Original
Received: 21 Jul 2017
Accepted: 29 Jun 2018

Please cite this article as follows:

Vaezi K. Interpreting the student's experiences of violence in the educational system. *Quarterly journal of social work*. 2017/2018; 6 (4); 05-13

بازنمایی تفسیری تجارب دانش آموزان از خشونت در نظام آموزشی

کبری واعظی*: کارشناس ارشد مددکاری اجتماعی، گروه مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. Kvaezi3000@gmail.com

واژگان کلیدی

خشونت
دانش آموزان
نظام آموزشی
پدیدارشناسی

چکیده

مقدمه: شناخت تجربه زیسته دانش آموزان می تواند نقش موثری را در پیشگیری از خشونت در نظام آموزشی ایفا نماید. بنابراین مطالعه حاضر با هدف بازنمایی تفسیری تجارب دانش آموزان از خشونت در نظام آموزشی انجام گرفت.

روش: این مطالعه کیفی با روش پدیدارشناسی انجام شد. گردآوری داده ها طی سال ۱۳۹۵-۱۳۹۶ با استفاده از مصاحبه نیمه ساختار یافته و گروه متمرکز و نمونه گیری با روش زنجیره ای انجام گرفت. معیارهای ورود به مطالعه عبارت بود از: سن ده الی پانزده سال، جنسیت دختر و پسر، و داشتن تجربه خشونت در فضای آموزشی. داده های حاصل از مصاحبه ها با روش تحلیل محتوا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج: تجربه دانش آموزان پیرامون خشونت در نظام آموزشی در قالب طبقات «سیستم آموزشی آسیب زار»، «مدرسه گریزی» و «کاربست راهبردهای مراقبتی» تفسیر شد.

بحث و نتیجه گیری: نتایج حاصل از این مطالعه بر اهمیت اقدامات پیشگیرانه از خشونت در سطوح مختلف در نظام آموزشی تأکید دارد. ضمانت اجرایی قوی قانون منع خشونت در نظام آموزشی، بازتوانی کودکان آسیب دیده، توجه به زیر ساختارهای موثر در کاهش و کنترل خشونت در نظام آموزشی از اقدامات موثر و پیشگیرانه به حساب می آید.

* نویسنده مسئول

نوع مطالعه: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۰۸

کبری واعظی. بازنمایی تفسیری تجارب دانش آموزان از خشونت در نظام آموزشی. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۳۹۶؛ ۶ (۴): ۱۳-۰۵

نحوه استناد به مقاله:

مقدمه

خشونت یکی از آسیب‌های عمده در جهان امروز است که معمولاً توسط کنش‌گران فردی یا جمعی، علیه خود (خودکشی یا خودآزاری) یا علیه دیگری (دیگرکشی یا دیگر آزاری) اعمال می‌شود. خشونت ماهیتی اجتماعی دارد و بیشتر در تعاملات بین فردی و بین گروهی صورت می‌گیرد اما به صورت‌های متفاوت فیزیکی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی نظیر قتل، ضرب و جرح، ترور، جنگ، تخریب، تحقیر، توهین و... نمود پیدا می‌کند و امنیت اجتماعی را مورد تهدید قرار می‌دهد. (۱) خشونت در مدارس به‌عنوان یک مساله جدی در سلامت عمومی مطرح است و جنبه‌های مختلفی دارد از جمله بازی و فعالیت، سرقت، قلدری کردن و ترساندن، استفاده از اسلحه و تجاوز به اموال قربانی. (۲) در جامعه‌ای که دارای محیط فیزیکی و اجتماعی خصمانه و خشونت‌بار است، مدرسه و فضای آموزشی نیز محیطی مملو از خشونت است. لایه‌ها و الگوهای خشونت در مدارس اغلب انعکاسی از لایه‌ها و الگوهای خشونت در خانواده و جامعه است. بنابراین خشونت در جامعه، انعکاسی از شرایط اقتصادی-اجتماعی و سیاسی، نگرش‌های اجتماعی، سنت‌های فرهنگی، ارزش‌ها، قانون و اجرای قانون است. (۳) آمارها نشان می‌دهند هر ساله میلیون‌ها کودک و نوجوان در آمریکا در معرض خشونت در خانه، مدرسه و جامعه قرار می‌گیرند. (۴) بر تون (۲۰۰۸) دریافت که از حدود ۱/۸ میلیون نفر از دانش‌آموزان در مدارس آفریقای جنوبی تقریباً ۱۵/۳٪ تجربه خشونت را در اشکال مختلف آن داشته‌اند. بر تون (۲۰۰۸) همچنین دریافت که ۱۲/۸٪ از دانش‌آموزان با خشونت تهدید شده‌اند؛ ۵/۸٪ تجربه آزار، ۴/۶٪ تجربه سرقت و ۲/۳٪ تجربه خشونت جنسی را در مدرسه داشته‌اند. یافته‌های فوق به وضوح نشان می‌دهد که دانش‌آموزان قربانی خشونت در مدارس هستند. (۵) روابط عاطفی درون مدرسه، ساختار کلاس، سیستم تشویق و تنبیه همگی در سلامت کودکان، پیشرفت تحصیلی و انگیزه آنان در یادگیری دخیل است. (۶) استفاده از تشویق و تنبیه اگر با آگاهی مربیان و والدین همراه باشد چه بسا باعث پیشرفت کودک گردد، اما اگر در جایگاه نادرست به‌کار رود، منجر به پیامدهای نامطلوبی در دراز مدت می‌گردد. نخستین قانون منع تنبیه بدنی در مدارس ایران به سال ۱۳۹۰ شمسی باز می‌گردد. در ماده بیست و هشت از مصوبات وزارت معارف در این سال آمده است: "مجازات بدنی در مکاتب و مدارس ممنوع است." این ماده قانونی طی سال‌های متوالی به‌طور مکرر مورد تایید قرار گرفته و در قالب بخشنامه‌ها به همه ادارات و مراکز آموزشی سراسر ایران ارسال شده است ولی متأسفانه عدم اجرای آن همواره یکی از عوامل مهم بروز مشکلات تحصیلی و رفتاری و از جمله ترک تحصیل زودرس کودکان و نوجوانان بوده است. (۷) آمارها حاکی از آن است که در ایران طی سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ حدود ۱۲۴۹ شکایت درباره تنبیه بدنی دانش‌آموزان در سامانه پاسخگویی به شکایات آموزش و پرورش ثبت شده است (۸) که این آمار حاکی از وجود تنبیه بدنی در ساختار آموزش و پرورش و ضرورت توجه جدی مسئولان در پیشگیری از آن را ایجاب می‌نماید.

کودکان و نوجوانان به‌علت رشد نیافتگی عاطفی و هیجانی بیشتر در معرض آسیب‌های ناشی از خشونت هستند و مواجهه دائمی با این رفتار از توانایی آن‌ها در ایجاد اعتماد به اطرافیان می‌کاهد و اعتماد بنفسشان را پایین می‌آورد. قدرت تطابق و سازگاری کودکان و نوجوانان کمتر و احتمال اینکه در صورت مواجهه با خشونت، در آینده دست به خشونت بزنند، بیشتر است. (۹) کودکان در معرض خشونت اجتماعی طیف وسیعی از مشکلات رفتاری و روان‌شناختی را تجربه می‌کنند و حساسیت و آمادگی بیشتری نسبت به مسائل محیطی دارند و به‌طور کلی اضطراب و استرس در آنان بیشتر است. همچنین کودکانی که در معرض خشونت مزمن اجتماعی هستند علائم اختلال استرس پس از حادثه را نشان می‌دهند. در این کودکان علائم اختلال استرس پس از حادثه شامل: تجربه مجدد حادثه آسیب‌زا در خواب یا هنگام بازی، کاهش علاقه به فعالیت‌های لذت بخش، داشتن مشکلات خواب، بازداری احساسات و هیجانات، وحشت‌زدگی و رفتارهای اجتنابی است. (۱۰) کودکان آزار دیده، پیشرفت تحصیلی کمتری دارند و بیش از سایرین مردود می‌شوند و نسبت به کودکان عادی عملکرد تحصیلی پایینتر، غیبت از مدرسه و مشکلات انضباطی بیشتری دارند. (۱۱، ۱۲)

در بررسی پیشینه مطالعاتی، پژوهشی که خشونت را در نظام آموزشی و از منظر دانش‌آموزان و از دریچه تحقیق پدیدارشناسی بررسی نماید، یافت نشد. کارشناسان و مسئولانی که در ارتباط با دانش‌آموزان هستند، نیازمند آن‌اند که به فهمی درونی از ذهنیات و رفتار دانش‌آموزان دست یابند. فهم معنای ذهنی دانش‌آموزان با اتخاذ رویکردی فعالانه و در

بانه پیرامون خشونت (جسمانی، روانی و عاطفی) در نظام آموزشی اجرا گردید.

تعامل مستقیم با کودکان برای درک تجربه‌ها و روایت‌های شخصی‌شان از این تجربه امکان‌پذیر است. لذا پژوهش حاضر با هدف بازنمایی تفسیری تجربه زیسته دانش‌آموزان دختر و پسر مدارس شهرستان

روش

این پژوهش کیفی و با روش پدیدارشناسی انجام گرفت. پدیدارشناسی روشی است که هدف آن تمرکز بر ادراک افراد از جهانی است که در آن زیست می‌کنند. (۱۳، ۱۴) پژوهشگران زمانی از این روش استفاده می‌کنند که سعی در توصیف تجارب زیسته افراد دارند. (۱۵) در این پژوهش با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته و گروه متمرکز با مشارکت‌کنندگان وارد گفتمان هدفمند شده تا تصویری واضح از پارادایم تجربه موردنظر ترسیم گردد. بنابراین با روش نمونه‌گیری زنجیره‌ای با بیست و سه نفر از دانش‌آموزان ده‌الی پانزده ساله مصاحبه انجام گرفت. نمونه‌گیری زنجیره‌ای، تکنیکی هدفمند است که مستلزم استفاده از مطلعین برای شناسایی موارد اضافی است که ممکن است به تدریج در مطالعه به‌کار روند. این رهیافت برای یافتن مطلعین کلیدی اطلاعات مهم است. (۱۶) روند نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع اطلاعات ادامه یافت.

معیارهای ورود به مطالعه: جنسیت، دختر و پسر، سن، ده‌الی پانزده سال، رضایت والدین برای شرکت کودکان در مطالعه، داشتن تجربه خشونت در محیط آموزشی و تمایل به همکاری در مطالعه.

جدول (۱) ویژگی‌های دموگرافیک شرکت‌کنندگان در مطالعه			
متغیر	فرآوانی	میانگین	سن
جنس	دختر	۱۰	۱۰-۱۵
	پسر	۱۳	-
مقطع تحصیلی	ابتدایی	۱۰	-
	متوسطه اول	۱۱	-
	متوسطه دوم	۲	-
نوع مدرسه	دولتی	۱۸	-
	غیر انتفاعی	۳	-
	هیأت امنایی	۲	-
محل تحصیل	شهر	۱۹	-
	روستا	۴	-

مصاحبه‌ها در فاصله زمانی اردیبهشت تا شهریور ماه ۱۳۹۵ انجام گرفت. مصاحبه‌های فردی به مدت سی‌الی چهل و پنج دقیقه در منزل شرکت‌کنندگان و گروه متمرکز به مدت پنجاه دقیقه در یکی از مساجد محله انجام گرفت. به‌طور کلی این مطالعه شامل یازده مصاحبه فردی و دو گروه متمرکز شش نفره بود. چارچوب اصلی سوالات مصاحبه نیمه ساختاری پیرامون تجربه کودکان از خشونت در مدرسه و احساسات و عواطف آنان از این پدیده بود. چندی از این پرسش‌ها به‌طور نمونه در ادامه آمده است. به‌نظرت مدرسه چه جور جاییه؟ وقتی معلم یا مدیر مدرسه عصبانی می‌شن چه احساسی بهت دست می‌ده؟ برای اینکه معلم عصبانی نشه چه کاری انجام می‌دی؟ بر حسب پاسخ‌های دریافتی، سوالات بعدی نیز پرسیده می‌شد. جدول شماره یک ویژگی‌های دموگرافیک شرکت‌کنندگان در پژوهش را نشان می‌دهد. موازین اخلاقی مورد توجه در این مطالعه همچون گمنام بودن، محرمانه بودن اطلاعات، اخذ اجازه از شرکت‌کنندگان و والدین آنان برای ضبط مصاحبه‌ها و حق کناره‌گیری در زمان دلخواه از جمله مواردی بود که رعایت شد. مصاحبه‌ها پس از ضبط شدن با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. این روش برای تحلیل متون نوشتاری حاصل از مصاحبه به‌کار می‌رود. (۱۷) به کمک این شیوه می‌توان درون مایه‌ها و الگوهای پنهان مطالعه را از درون محتوای داده‌های حاصل شده از مصاحبه آشکار ساخت. (۱۸) فرآیند تحلیل داده‌ها با توجه به مراحل پیشنهادی گرینهایم و لاندمن صورت گرفت. (۱۹) پس از بازخوانی مصاحبه‌ها، کدهای اولیه استخراج گردید و سپس بر اساس شباهت‌ها طبقه‌بندی گردید و در نهایت زیرمفهوم و محتوای نهفته در داده‌ها استخراج گردید. به‌منظور اطمینان از قابلیت داده‌ها، محقق درگیری طولانی مدت با داده‌ها را حفظ کرد. درگیری مستمر ذهنی با داده‌ها، افزایش وسعت اطلاعات و عمق اطلاعات را امکان‌پذیر نمود. همچنین از روش بازنگری ناظرین استفاده گردید.

یافته‌ها

تجربه زیسته کودکان پیرامون خشونت در نظام آموزشی در قالب سه طبقه «سیستم آموزشی آسیب‌زا»، «مدرسه‌گریزی» و «کاربست راهبردهای مراقبتی» طبقه‌بندی شد. جدول شماره دو طبقات و زیرطبقات به‌دست آمده را نشان می‌دهد.

۱- سیستم آموزشی آسیب‌زا: شرکت‌کنندگان در این مطالعه، تجربه عواطف منفی از قبیل احساس گناه، ترس و اضطراب، خود سرزنشی و... را گزارش داده‌اند. این کودکان در فضای مدرسه با انواع خشونت‌های کلامی، عاطفی و جسمانی

جدول (۲) طبقات و زیرطبقات به دست آمده

طبقات اصلی	زیر طبقات
سیستم آموزشی آسیب‌زا	ترس و اضطراب
	خود سرزنشی
	تحقیر شدگی
آموزشی	تهدید شدگی
	احساس گناه
	برچسب خوردن
آسیب‌زا	یادگیری خشونت و اعمال آن
	تنبیه بدنی
	خشونت به مثابه راهبرد تربیتی - مدیریتی
مدرسه	مقابله با کادر آموزشی
	احساس تنفر نسبت به معلم
	بیزاری از مدرسه
گریزی	کوتاهی در انجام تکالیف
	اخلال در نظم
	نقض قوانین مدرسه
مراقبتی	فرار از مدرسه
	غیبت‌های مکرر
	تمایل به ترک تحصیل
کاربست راهبردهای مراقبتی	خود مراقبتی
	دیگر مراقبتی
	همدلی با دوستان خشونت دیده
مراقبتی	اجرای کامل مقررات
	انجام منظم تکالیف
	تسلیم و اطاعت

مواجه هستند و گاه در صورت انجام کمترین قصور و کوتاهی بلافاصله با خشم معلمان روبه‌رو می‌گردند. برای مثال یکی از مشارکت‌کنندگان در ارتباط با انجام ندادن تکالیف و واکنش منفی معلم، از تجربه خود سرزنشی خبر داد: "یه بار مشق نوشته بودم معلم گوشمو پیچوند. خیلی نارحت شدم از اینکه خودم مقصر بودم. همش به خودم می‌گفتم کاش تکلیفمو انجام میدادم تا الان دعوا نمکن." (دانش آموز پسر، ده ساله.)

اما بسیاری از دانش آموزان شرکت‌کننده از تجربه «ترس و اضطراب» گزارش دادند: "معلم ورزشمون خیلی عصبانیه. فش می‌ده. می‌گه احمق. سیلی می‌زنه بهمون. ازش می‌ترسم. بدنم می‌لرزه. قلبم تند تند می‌زنه. مخصوصاً وقتی عصبانیه." (دانش آموز پسر، یازده ساله.)

کودکان شرکت‌کننده در این مطالعه از «تحقیر شدگی» به گونه‌های مختلف گزارش دادند. تحقیر شدن در جمع دوستان، در جمع کادر آموزشی مدرسه و در حضور معلم و والدین. "نظم کلاسو به هم زدم. معلم هم بیرونم کرد. احساس کردم پیش بچه‌ها کوچیک شدم چون من درسخونم و معلم با این کارش منو پیش همه شرمندہ کرد." (دانش آموز پسر، سیزده ساله.) شرکت‌کنندگان همچنین در مورد احساس «تهدید شدگی» سخن گفتند. تهدید شدگی بدین معنا که در صورت عدم پیروی از قوانین مدرسه و کوتاهی در انجام تکالیف، والدین آنان در جریان قرار خواهند گرفت یا از نمره انضباطشان کم خواهد شد و بدین ترتیب با ایجاد حس ترس در دانش آموزان آنان را مطیع بار آورند. "تا کاری می‌کنیم که بر خلاف میل معلمونه سریع می‌گه از نمره انضباطتون کم می‌کنم. یا می‌گه به والدینتون اطلاع می‌دم" (دانش آموز دختر، یازده ساله.)

با توجه به اینکه تنبیه بدنی در مدارس ایران غیرقانونی است، اما هنوز در بسیاری از مدارس به‌عنوان راهبردی تربیتی و به‌عنوان ابزاری مدیریتی استفاده می‌شود. "اگه کسی خیلی شیطنت کنه و ساکت نشه معلم برای ساکت کردنش از دسته کلید استفاده می‌کنه. مثلاً معلم یکی دو بار بهش تذکر می‌ده و اگه ساکت نشد دسته کلید پرت می‌کنه سمتش" (دانش آموز پسر، سیزده ساله.) همچنین شرکت‌کنندگان در مورد «برچسب خوردن» از سوی معلم و اینکه به هر یک از آنان لقبی داده شده است سخن گفتند. "لقب من پخمه بود! هر وقت چیزی بلد نبودم داد می‌کشید و می‌گفت: چقدر تو پخمه‌ای!" (دانش آموز پسر، دوازده ساله.)

۲- مدرسه‌گریزی: یکی از پدیده‌هایی که در مدارس شیوع پیدا کرده است، پدیده مدرسه‌گریزی است. این پدیده علاوه بر مسائلی که برای نظام آموزشی فراهم می‌کند، مشکلاتی را برای فرد، خانواده و جامعه ایجاد می‌نماید. در این مطالعه منظور از مدرسه‌گریزی، عدم تمایل دانش آموزان به درس و فضای آموزشی، غیبت‌های مکرر، بی‌نظمی و اختلال در مدرسه، احساس تنفر نسبت به معلم و مواردی از این قبیل است که اغلب نظام آموزشی در برابر این پدیده از روش‌های همراه با خشونت بهره می‌برد. در این باره یکی از مشارکت‌کنندگان از احساس تنفر نسبت به معلم سخن گفت. "دوم ابتدایی معلمون ازم درس پرسید بلد نبودم. با خط کش پشت دستمو زد. اون صحنه رو هیچ وقت فراموش نمی‌کنم. حس بدی می‌ده بهم. همون معلم کلاس چهارم هم معلم شد خیلی بدم می‌اومد ازش. دوست نداشتم دیگه برم مدرسه. متنفر بودم ازش." (دانش آموز دختر، دوازده ساله.) مشارکت‌کننده دیگر در مورد «بیزاری از مدرسه» چنین گفت. "که سه چهار روز پشت سر هم تعطیل باشم دلم تنگ نمی‌شه. دوست ندارم برم مدرسه. دوست دارم همش تعطیل باشه."

حواسمو خوب جمع می‌کنم که باعث عصبانی شدن معلم نشم. (دانش‌آموز پسر، یازده ساله).

«دیگر مراقبتی» از راهبردهای دانش‌آموزان در حمایت از دوستانشان است. «گاهی بچه‌ها شیطنت می‌کنن و اونو گردن دیگران می‌ندازن. معلم هم که خبیر نداره کارکی بوده. ولی من از دوستانم طرفداری می‌کنم که بی‌گناه سرزنش نشن.» (دانش‌آموز دختر، یازده ساله).

از دیگر راهبردهای دانش‌آموزان در تجربه خشونت دیدگی «همدلی با دوستان» است. «وقتی می‌بینم که دوستمو دعوا می‌کنن یا از کلاس بیرون می‌کنن سعی می‌کنم از دلش در بیارم. مثلاً بهش میگم مهم نیست اصلاً خودتو ناراحت نکن پیش می‌یاد.» (دانش‌آموز دختر، دوازده ساله).

راهبرد مراقبتی دیگر برای اجتناب از خشونت راهبرد «تسلیم و اطاعت» است. «با معلم‌هام دهن به دهن نمی‌شم. هر چی بگن می‌گم چشم. بهر حال حق با اوناست ما هم باید به حرفشون گوش بدیم» (دانش‌آموز پسر، یازده ساله).

معلمارو دوست ندارم. هیچ چیز مدرسه رو دوست ندارم. فقط دوست دارم تعطیل باشه.» (دانش‌آموز پسر، ده ساله). نظر تعدادی از شرکت‌کنندگان این بود که در مقابل خشونت که در مدرسه اعمال می‌شود نباید تسلیم شوند و باید متقابلاً واکنش نشان دهند. مخصوصاً اگر به ناحق مورد خشونت قرار گیرند. «من هر کی دعوا کنم، کوتاه نمی‌ام و جوابشو میدم. آخه چرا باید ساکت بمونم وقتی کاری نکردم.» (دانش‌آموز پسر، پانزده ساله).

نظر یکی از دانش‌آموزان در مورد «نقض قوانین مدرسه» جالب است. «چند بار دزدکی گوشی بردم مدرسه. ته کلاس می‌شینم و بازی می‌کنم حوصله درس خوندن ندارم.» (دانش‌آموز پسر، چهارده ساله). برخی از شرکت‌کنندگان از تمایل به ترک تحصیل سخن گفتند. از نظر آنان درس خواندن هیچ لذتی ندارد و تنها منبعی برای درد و رنج است. «معلم‌ها رفتارهای عجیبی دارن. تحقیر می‌کنن، فحش می‌دن و فقط انتظار دارن بخونیم. من آخرش ترک تحصیل می‌کنم. تنها چیزی که بهش فکر نمی‌کنم درسه.» (دانش‌آموز پسر، پانزده ساله).

اما برخی از مشارکت‌کنندگان از «اخلال در نظم» سخن گفتند. به زعم آنان وقتی به خاطر هر کار کوچکی بلافاصله مورد خشم قرار می‌گیرند، پس چه بهتر که باعث بی‌نظمی جدی در فضای کلاس و مدرسه شوند. «تو کلاس هر کی کار بدی می‌کنه همه از من می‌بینن. منم قول دادم که نامردی نکنم و تا جایی که می‌تونم همیشه نظمو بهم بزنم حداقل دلم خنک می‌شه که یه کاری کردم.» (دانش‌آموز پسر، دوازده ساله).

۳- کاربست راهبردهای مراقبتی: «خود مراقبتی» یکی از راهبردهایی است که دانش‌آموزان برای جلوگیری از خشونت دیدگی به کار می‌برند. «می‌ترسم که نکنه کاری کنم که از کلاس بیرونم کنن.»

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از مطالعه حاضر بازنمایی تفسیری تجربه زیسته دانش‌آموزان پیرامون خشونت در نظام آموزشی بود. یافته‌ها حاکی از آن بود که «سیستم آموزشی آسیب‌زا» که مشتمل بر برقراری انضباط سخت، ازدحام کلاس، کمبود امکانات کمک آموزشی، نامناسب بودن کمیت و کیفیت تکالیف درسی است می‌تواند شرایط نامناسب و فشارزایی را در مدرسه فراهم سازد و باعث اختلالات رفتاری و بیماری‌های جسمانی و روانی دانش‌آموزان شود. خلیلیان و همکاران (۱۳۷۹) به نقل از بروفی و مک کاستین (۱۹۹۲) دریافتند که دشواری‌های رفتاری متعددی که ناشی از عوامل استرس‌زای مدرسه است در دانش‌آموزان به چشم می‌خورد و می‌تواند اثرات منفی بر رشد شخصیت آنان داشته باشد. آنان دریافتند که عوامل منفی مدرسه مانند رفتارهای نامناسب معلمان، مدیر و قوانین مدرسه در بروز و ایجاد مشکلات روانی و جسمانی دانش‌آموزان نقش قاطع دارند. (۲۰) عدم توجه به نیازهای آموزشی دانش‌آموزان موجب بروز نگرانی و اضطراب در آنان می‌گردد. حالات روحی، حالت چهره، عصبانیت و تندخویی مدیر و معلم، سختگیری بیش از حد در مسائل آموزشی و پرورشی و یا در کلاس درس از جمله عواملی است که منجر به بروز استرس در دانش‌آموزان می‌شود. (۲۱) اضطراب تحمیلی از سوی سیستم آموزشی پیامدهای ناگواری مانند اختلال در عملکرد تحصیلی، وقفه در یادگیری، تضعیف توانایی‌های ذهنی و عدم شکوفایی استعدادها دانش‌آموزان را می‌تواند در پی داشته باشد. (۲۲)

در بافت فرهنگی مورد مطالعه و در اغلب مدارس حاشیه‌نشین از خشونت به‌عنوان یک راهبرد تربیتی-مدیریتی استفاده

می‌شود. این در حالی است که بسیاری از والدینی که با تربیت صحیح فرزندان آشنا نیستند، خواهان اعمال تنبیه آنان از سوی معلمان هستند و معتقدند که برای تربیت صحیح، باید از روش‌هایی همچون خشونت و تنبیه بدنی استفاده کرد. راهب و همکاران (۱۳۸۸) در تایید این مطلب بیان می‌کنند که برخی از خانواده‌ها از تنبیه کودکان یا بی‌توجهی به آنان به عنوان ابزار تربیتی بهره می‌برند و اغلب از پیامدهای ناگوار آن آگاه نیستند. (۲۳)

همچنین نتایج نشان داد که تجربه خشونت در مدارس پسرانه بیشتر خشونت جسمانی (سیلی، پشت گردنی، استفاده از خط‌کش و...) در حالی که در مدارس دخترانه اغلب خشونت کلامی و عاطفی (تحقیر، سرزنش، دست کم گرفتن و...) است. میزان خشونت در نظام آموزشی با بالا رفتن سن و مقطع تحصیلی نیز متفاوت می‌شود به عبارت دیگر، در سال‌های پایانی تحصیل میزان خشونت جسمانی کاهش می‌یابد و اغلب حالت عاطفی به خود می‌گیرد. علاوه بر این، نوع و میزان خشونت در مدارس دولتی در مقایسه با مدارس غیرانتفاعی متفاوت است؛ این در حالی است که در مدارس دولتی با تراکم جمعیت، نبود امکانات آموزشی و سطح پایین فرهنگی-اقتصادی دانش‌آموز و خانواده مواجه هستیم و همین امر زمینه اعمال خشونت را فراهم می‌نماید. بازرگان و لواسانی در مطالعه‌ای مهمترین عوامل پدیدآورنده خشونت بدنی در معلمان را شلوغ بودن کلاس و فضای نامناسب آن، عدم روابط مناسب و همکاری میان معلمان و مسئولان مدرسه و ویژگی‌های فردی معلمان دانستند. (۲۴) پر از دحامی مدارس، نبودن ارتباط مناسب و کافی میان برنامه‌ها و واحدهای درسی، موقعیت‌های تحصیلی تعداد اندکی از دانش‌آموزان و بی‌علاقگی نسبت به تحصیل میزان آشوب طلبی جوانان

را افزایش می‌دهد. (۲۵) برخی از دانش‌آموزان رفتارهای ناسازگارانه و پرخاشگرانه را در فضای مدرسه بروز می‌دهند که موجب خشونت علیه آنان می‌گردد. عوامل مختلفی در بروز رفتارهای ناسازگار و قلدرانه در این قبیل رفتارها موثر است. اختلال روانی (اختلال کم‌توجهی - بیش‌فعالی، خودکنترلی پایین و...) و عوامل خانوادگی (خشونت خانگی، کودک آزاری و...) در بروز رفتارهای قلدرانه و تخریبگر کودکان تاثیر بسیار دارد. (۲۶) کودکانی که در محیط خانواده، مدرسه و سایر اجتماعات شاهد انواع خشونت هستند، در فرآیند یادگیری اجتماعی، اعمال خشونت‌بار را آموخته و از آن به عنوان ابزاری برای محافظت از خود و یا دسترسی به اهداف و خواسته‌ها و نیز اعمال قدرت در روابط خود بهره می‌برند؛ به عبارت دیگر کودکانی که مورد خشونت واقع می‌شوند، به نوبه خود به ستمگر درونی یا بیرونی تبدیل شده و در موقعیت‌های مختلف به اعمال خشونت می‌پردازند. خشونت کودکان شامل انواع رفتارهای خشونت‌بار مانند زورگویی، هل دادن و عقب راندن است که اغلب منجر به آسیب‌های عاطفی می‌شود. دیگر اشکال خشونت مانند خشونت گروهی و یا تهاجم (با یا بدون اسلحه) می‌تواند آسیب‌های جدی و حتی مرگ را به دنبال داشته باشد. (۲۷) «مدرسه‌گریزی» یکی دیگر از تجارب زیسته دانش‌آموزان در فضای مدارس بود که اشاره بر عدم تمایل آنان به حضور در مدرسه، غیبت‌های مکرر و بروز رفتارهای ناسازگارانه در مدارس دارد که با فقدان محیط مناسب برای یادگیری، آموزش ضعیف در مدرسه و افزایش میزان شکست تحصیلی بالا، ایجاد مسائل و مشکلاتی در مدیریت مدرسه ارتباط دارد. (۵) یافته‌های حاصل از این مطالعه نشان داد که مدرسه‌گریزی اغلب در میان دانش‌آموزانی مشاهده می‌شود که از طبقات اجتماعی-اقتصادی پایین هستند و خانواده‌های آنان کمترین نظارت را بر روند تحصیلی، رفتاری کودکانشان ندارند. این یافته با نتایج مطالعه سیف و شعاع کاظمی (۱۳۸۲) همخوانی دارد. (۲۷) مدارس در نواحی شهری به‌طور خاص در معرض فقر، بیکاری و حاشیه‌نشینی قرار دارند و مجموعه این عوامل زمینه ایجاد خشونت در مدرسه را فراهم می‌سازد. (۵) علاوه بر فاکتورهای خانوادگی و اجتماعی، خشونت در مدارس از سوی معلمان یا مدیران از دیگر فاکتورهای کلیدی است که منجر به ترک تحصیل دانش‌آموزان می‌گردد. در گزارش سازمان بین‌المللی (۲۰۱۳) یکی از عوامل کلیدی ترک تحصیل دختران، خشونت و ترس از خشونت در مدارس ذکر شده است. خشونت در مدارس علیه دختران نقض حقوق آنان است و منجر به عدم تکمیل دوره‌های تحصیلی می‌گردد. (۲۸) موریس و همکاران (۱۹۹۳) به نقل از سلیمی (۱۳۸۲) دریافتند که تعامل موثر بین خانواده، معلم و مدرسه باعث می‌شود که تا ۶۷٪ دانش‌آموزان به اهداف تحصیلی و تربیتی دست یابند و در کنار آن قوانین و مقررات

لازم است کارکنان و متولیان نظام آموزشی برای پیشگیری از عواقب مدرسه‌گریزی و ترک تحصیل دانش‌آموزان سیاست‌های آموزشی مناسبی اتخاذ نمایند.

محدودیت‌های پژوهش: از محدودیت‌های پژوهش حاضر دستیابی به نمونه‌های مورد مطالعه و نیز تعیین مکان مناسب برای انجام مصاحبه‌ها بود.

پیشنهادات: خشونت در مدارس به دلایل چندگانه اتفاق می‌افتد و توقف آن نیازمند اقدامات چند بعدی و همکاری‌های گسترده و اقدامات جامع است. سیاست‌گذاری‌های آموزشی از جمله تخصیص بودجه کافی به مدارس، کاهش تمرکز بر انباشت مطالب درسی و جایگزینی آن با آموزش مهارت‌های زندگی، جلوگیری از ازدحام کلاس‌های آموزشی، تجهیز مدارس به امکانات آموزشی نوین، برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت برای کارکنان مدارس و آموزش نحوه ارتباط صحیح با دانش‌آموزان، توانمندسازی خانواده‌های دارای فقر اقتصادی و فرهنگی، و از همه مهمتر ورود مددکاران اجتماعی به سیستم آموزش و پرورش جهت شناسایی آسیب‌های اجتماعی در سیستم آموزشی از جمله مواردی می‌باشند که می‌توانند در کاهش و کنترل خشونت در نظام آموزشی موثر واقع گردند.

به‌طور روشن و عینی و مشخص برای دانش‌آموزان تبیین گردد و همین امر منجر به پیوند عمیق دانش‌آموز با فضای آموزشی گردد و از بروز ترک تحصیل و غیبت‌های مکرر پیشگیری شود. (۲۹)

«کاربست راهبردهای مراقبتی» از دیگر تجارب زیسته شرکت‌کنندگان در مطالعه بود. بهداشت جسمی، روانی و اجتماعی دانش‌آموزان بیش از هر قشر دیگری نیازمند توجه است، چراکه در صورت ایجاد آسیب بر سلامت آنان، جامعه نیز دچار آسیب شده که حل آن مستلزم هزینه‌های هنگفت است. بسیاری از شرکت‌کنندگان در این مطالعه گزارش دادند که از راهبردهایی مانند خود مراقبتی، دیگر مراقبتی، همدلی با دوستان خشونت دیده، اجرای کامل مقررات و انجام منظم تکالیف در حمایت از خود در برابر اعمال خشونت کارکنان بهره می‌برند. اگرچه کاربردهای مراقبتی برای پرهیز از مورد خشونت واقع شدن امری لازم است و در برخی موارد مانند رعایت قوانین و مقررات حاکم بر فضای آموزشی و یا همدلی با دوستان آزار دیده راهبردی مناسب و هنجارمند به شمار می‌آید اما راهبردهایی همچون تسلیم و اطاعت و یا انفعال و نگرانی از مورد بازخواست و خشونت واقع شدن زمینه را برای عدم پرورش خلاقیت و رشد کودکان هموار می‌سازد. بدین ترتیب هدف اصلی آموزش که پرورش خلاقیت‌هاست محقق نمی‌گردد. ایجاد نظم‌پذیری و همراهی دانش‌آموزان از طریق اعمال خشونت نه تنها ممکن نمی‌شود بلکه منجر به واکنش‌های مختلفی از قبیل انفعال و انزوا و یا برعکس بی‌نظمی و نقض مقررات می‌شود. علاقمندی به نظم‌پذیری در میان دانش‌آموزان تا حد زیادی با رفتار آموزشی و اجتماعی معلم همبستگی دارد. هنگامی که رابطه موجود بین معلم-شاگرد بر اساس درک متقابل و احترام به یکدیگر باشد، می‌توان انتظار نظم‌پذیری و نیز تفهیم مطالب آموزشی را داشت. (۳۰)

مطالعه حاضر که با هدف بازنمایی تفسیری دانش‌آموزان از خشونت در نظام آموزشی صورت گرفت، نشان داد که تفسیر دانش‌آموزان و معنایی که از این پدیده استنباط می‌کنند، پیامدهای ناخوشایند بسیاری بر سلامت روانی و اجتماعی آنان بر جای می‌گذارد و از این جهت

References:

1. Arab Nejad, F. Yazdanpanah, L. Related factors in violence and its history among young people aged 18-35 years in Kerman. Social welfare, 2011, 11 (43): 71-95. [Persian]
2. Volokh, A. Snell, I. School violence prevention: strategies to keep school safe (unabridged). Policy study, 1998 (234): 1- 86.
3. UNICEF . Violence against children in schools and educational settings, Latin America, 2006: 1- 62.
4. Finkelhor, D. Turner, H. Ormrod, R. Hamby, SH. Kracke, K. Children's exposure to violence: a comprehensive national survey. U.S. department of justice. 2009: www.ojp.usdoj.gov
5. Nelson Ncontsa, V. Shumba, A. The nature, causes and effects of school violence in South African high

schools. South African journal of education, 22013, 33 (3): 1- 15.

6. Bahram, F. Rezvan, SH. Investigating the relationship between the educational achievement motivation of high school students in Isfahan with their school characteristics. Educational and psychological research, 2006: 2 (2); 6: 61-72. [Persian]

7. Oloumi Yazdi, MT. Physical punishment in schools and its consequences. Education, 2001, 66: 31- 46. [Persian]

8. Shahrvand newspaper. Announcing details and statistics of the students' physical punishment in the last two years. [cited 2016 Oct 17; No 969]. Available from: <http://shahrvand-newspaper.ir/news:nomobile/main/77992/> [Persian]

9. Alaghband Rad, Javad. Dashti, Behnoosh Moradi, Maziar. Confronting violence in adolescents: cognitive-behavioral and flexible factors. Refinements of cognitive science, 2003, 5 (2): 26-36. [Persian]

10. Ceballo, R. Dahl, T.R. Aretakis, M.T. Ramirez, C. Inner- city children's exposure to community violence: how much do parents know? Journal of marriage family, 2001(63): 927- 940

11. Eckenrode, L. Laivd, M. Doris, J. School performance and disciplinary problems among abused and neglected children. Development psychology; 1993, 29(1): 53-62.

12. Kendall-Tackett, K.A. Eckenrode, J. The effect of neglect on academic achievement and disciplinary problems: a developmental perspective child abuse and neglect; 1996, 20(3): 161- 69.

13. Fade, S (2004). Using interpretative phenomenological analysis for public health nutrition and dietetic research: a practical guide. Proceeding of the nutrition society. 63: 647-53.

14. Kafle, N. P (2011). Hermeneutic phenomenological research method simplified. An interdisciplinary journal, 5: 181-200.

15. Groenewald, T (2004). A phenomenological research design illustrated. International journal qualitative methods 3(1): 1-26.

16. Mohammadpoor, A (2013). Qualitative research method counter method, 2: Jameeshenasan, Tehran [Persian].

17. Khorami Marekani, A. Yaghmaei, F. Khodayari Fard, M. Alavi Majd, H. Spiritual well-being experience of oncology nurses: qualitative content analysis. Journal of sabzevar university of medical sciences, 2011, 18(3): 206- 16. [Persian]

18. Hosseini SV. Anoosheh M. Abbaszadeh A. Ehshani M. Causal conditions of adolescent girls tendency toward physical activities. J Qual Res Health Sci 2014; 3(4): 331- 9 [Persian].

19. Graneheim UH. Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. Nurse education today 2004; 24: 105-12.

20. Khalilian, A. Hasanzadeh, R. Zarghami, M. The relationship between school stressors and physical complaint among students in Sari in 1999-2001. Journal of Mazandaran university of medical sciences, 2000 ,10 (26): 56-61. [Persian]

21. Talaei Zavareh, SH. Stress management at school. Mental health, 2010, 9 (3): 1-3. [Persian]

22. Eskandari, H. Darroodi, H. Bahrami, F. Teacher's authority, anxiety, depression and academic achievement of students, Quarterly journal of educational psychology, 2015, 11(35): 106- 21. [Persian]

23. Raheb, GH. Eghlima, M. Kamrodi, A. Kafshgar, M. The psychosocial impact of child abuse and the role of the police in preventing it. Journal of Social Psychology, 2009, 1 (2): 81-106. [Persian]

24. Bazarga, Z. Lavasani, M. GH. Physical violence in secondary schools from the viewpoints of students in Tehran. Quarterly journal of educational innovations, 2003, 6(2): 11-28. [Persian]

25. Barzegari, H. Rezaei, M. Violence and victimization in American schools. Crime prevention studies, 2009: 4 (10): 146-72. [Persian]

26. National center for injury prevention and control. Understanding school violence, 2016: 1-3

27. Saif, S. Shoeae Kazemi, M. Evaluating the causes and factors of school leaving school among high school students in Tehran, 1982-82. Women's Studies, 2003, 1 (2): 122-52. [Persian]

28. Action aid . Stop violence against girls in school, 2013: www.actionaid.org.

29. Salimi, SH. Study of the effect of teacher's teaching on students' regularity in school. Quarterly journal of educational innovations, 2003: 6 (2): 96- 108. [Persian]

30. UNESCO. Stopping violence in schools: a guide for teachers. 2009 1- 35. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>